



Sygn. akt III CSK 321/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 grudnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Karol Weitz (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek

SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa V.P.

przeciwko M.K.

przy udziale interwenienta ubocznego po stronie pozwanego A.K-K.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 15 grudnia 2017 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Apelacyjnego w K.

z dnia 9 marca 2016 r., sygn. akt I ACa [...] /15,

uchyla zaskarżony wyrok w punkcie 1 (pierwszym) w zakresie dotyczącym oddalenia apelacji powódki i w punkcie 2 (drugim) oraz przekazuje sprawę w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu w K. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

V.P. w pozwie skierowanym przeciwko M.K. domagała się uznania za bezskuteczną w stosunku do niej umowy darowizny oraz aktu ustanowienia służebności mieszkania i użytkowania z dnia 19 marca 2006 r. zawartej przez dłużniczkę A.K-K. z M.K. jako obdarowanym.

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 30 czerwca 2015 r. uznał za bezskuteczną wobec V.P. umowę darowizny oraz ustanowienia służebności mieszkania i użytkowania zawartą w dniu 19 marca 2009 r. pomiędzy A.K-K. a M.K., w celu zaspokojenia wymienionych w sentencji wierzytelności przysługujących V.P. wobec A.K-K. w kwotach 40 094 zł i 63 975 zł z ustawowymi odsetkami, objętych prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego w K. z dnia 28 marca 2014 r., nakazał pozwanemu, aby zezwolił powódce na prowadzenie egzekucji z wyżej wskazanych nieruchomości w celu zaspokojenia tych wierzytelności, oddalił powództwo w pozostałym zakresie i zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 27 098 zł tytułem kosztów procesu, znosząc te koszty w pozostałym zakresie.

Sąd Okręgowy ustalił, że w dniu 21 maja 2008 r. powódka V.P., prowadząca działalność gospodarczą pod nazwą P P. T w S., działająca jako inwestor, zawarła z „D P” Sp. z o.o. w P. umowę opcji nabycia akcji Grupy K „P J” S.A., na mocy której zobowiązała się do uczestnictwa w ofercie publicznej akcji tej spółki przez zapis na 100 000 akcji. Gwarantem umowy była A.K-K. Strony ustaliły, że cena sprzedaży jednej akcji będzie równa cenie emisyjnej jednej akcji spółki w ramach IPO (Initial Public Offering), tj. [...] zł, powiększonej o oprocentowanie w wysokości 15% w stosunku rocznym liczone za okres od dnia zapłaty przez inwestora do dnia realizacji opcji sprzedaży. Termin wykonania zobowiązania przez „D P” ostatecznie ustalono na koniec lipca 2010 r., a oświadczenie inwestora o skorzystaniu z opcji sprzedaży miało być złożone do końca maja 2010 r. Strony przewidziały, że jeżeli, pomimo złożenia przez inwestora oświadczenia woli o zamiarze skorzystania z opcji sprzedaży, zobowiązany nie zrealizuje ze swej winy opcji sprzedaży w terminie określonym na koniec lipca 2010 r., inwestor może pisemnie żądać od gwaranta, aby ten lub podmiot przez niego wskazany zawarł umowę sprzedaży akcji w takiej liczbie, w jakiej nie została zrealizowana opcja sprzedaży. W takim

wypadku opcja sprzedaży miała zostać zrealizowana przez gwaranta lub wskazany przez niego podmiot w terminie 14 dni od dnia złożenia żądania gwarantowi. Powódka jako inwestor wykonała własne zobowiązanie umowne przez zakup w dniu 20 maja 2008 r. 100 000 akcji za cenę 650 000 zł. Dnia 5 maja 2010 r. powódka złożyła oświadczenie o skorzystaniu z opcji sprzedaży akcji. Przedstawiciele „D P” Sp. z o.o. stwierdzili, że spółka nie posiada wystarczających środków na wykup akcji i zaproponowali przekazanie dodatkowych akcji w zamian za niewykonanie opcji sprzedaży. W tej sytuacji powódka dnia 2 sierpnia 2010 r. skierowała oświadczenie o skorzystaniu z opcji sprzedaży do gwaranta A.K-K., która nie podjęła przesyłki. Powódka w dniu 4 lipca 2011 r. sprzedała na wolnym rynku 4 000 akcji za kwotę 2 960 zł, a w dniu 8 maja 20[...]. r. 7 500 akcji za kwotę 3 900 zł. W dniu 18 sierpnia 2010 r. cena jednej akcji wynosiła [...] zł. Sąd Rejonowy w K. wyrokiem z dnia 15 listopada 2011 r. zasądził od „D P” Sp. z o.o. w P. i A.K-K. solidarnie na rzecz V.P. kwotę 34 740 zł i kwotę 4 154 zł tytułem zwrotu kosztów procesu. Przedmiotem tego rozstrzygnięcia była wierzytelność powódki związana z brakiem realizacji opcji sprzedaży akcji i poniesioną przez nią z tego tytułu szkodą związaną ze sprzedażą w dniu 4 lipca 2011 r. na wolnym rynku 4 000 akcji. Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 2 marca 20[...]. r. oddalił apelację A.K-K. od wyroku Sądu Rejonowego w K. i zasądził od niej na rzecz powódki kwotę 1 200 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego. Sąd Okręgowy w K. postanowieniem z dnia 16 marca 2011 r. nadał klauzulę wykonalności wyrokom Sądu Rejonowego w K. i Sądu Okręgowego w K. w zakresie punktu 2. Komornik Sądowy przy Sądzie Rejonowym w K. prowadził postępowanie egzekucyjne z majątku A.K-K., które nie doprowadziło do zaspokojenia powódki, postanowieniem z dnia 23 maja 2013 r. umorzył więc postępowanie egzekucyjne. Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 14 października 2014 r., II CNP [...]/14, odmówił przyjęcia do rozpoznania skargi A.K-K. o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 2 marca 20[...]. r. Sąd Rejonowy w K. wyrokiem z dnia 28 marca 2014 r. zasądził od „D P” Sp. z o.o. w P. w likwidacji i A.K-K. na rzecz powódki kwotę 63 975 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 28 maja 20[...]. r. do dnia zapłaty, oddalił powództwo w pozostałym zakresie oraz zasądził od „D P” Sp. z o.o. w P. w likwidacji i A.K-K.

kwotę 5 790,54 zł tytułem kosztów procesu. Przedmiotem tego rozstrzygnięcia była wierzytelność powódki związana z brakiem realizacji opcji sprzedaży akcji i poniesioną przez nią z tego tytułu szkodą związaną ze sprzedażą w dniu 8 maja 20[.] r. na wolnym rynku 7 500 akcji. Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 5 grudnia 2014 r. oddalił apelację A.K-K. od wyroku Sądu Rejonowego w K. i zasądził od A.K-K. na rzecz powódki kwotę 1 800 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego. Dnia 5 marca 2013 r. powódka wezwała A.K-K. i M.Z. do próby ugodowej w sprawie zapłaty kwoty 974 051,75 zł z tytułu wykonania zobowiązania do wykupu akcji zgodnie z umową opcji akcji z dnia 21 maja 2008 r., twierdząc, że w takiej wysokości poniosła szkodę w związku ze sprzedażą w lutym 2013 r. na wolnym rynku 88 500 akcji.

A.K-K jest matką pozwanego M.K. i żoną J.K., który w chwili zawierania umowy opcji akcji i umowy darowizny pełnił funkcję prezesa zarządu Grupy Kapitałowej „P J” S.A. Członkiem rady nadzorczej tej spółki i jednocześnie prezesem zarządu spółki „D P” Sp. z o.o. był wtedy M.Z.

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 6 września 2011 r. w sprawie z powództwa Skarbu Państwa-Naczelnika Urzędu Skarbowego w K. przeciwko M. K. uznał za bezskuteczną wobec powoda umowę darowizny zawartą w dniu 19 marca 2009 r. pomiędzy A.K-K. a M.K, w celu umożliwienia Skarbowi Państwa zaspokojenia jego wierzytelności z tytułu zaległości podatkowych A.K-K. w podatku dochodowym od osób fizycznych za 2008 r. w kwocie 1 296 241,00 zł z odsetkami za zwłokę liczonymi jak od zaległości podatkowych od dnia 1 maja 2009 r. Sąd Apelacyjny w K. wyrokiem z dnia 14 grudnia 2011 r. oddalił apelację M.K. od wyroku Sądu Okręgowego.

W październiku 2007 r. działająca na rynku gastronomicznym i restauracyjnym Grupa K „P J” S.A. rozpoczęła przygotowania pierwszej oferty publicznej akcji Spółki. W procesie wejścia na giełdę i publicznej sprzedaży akcji spółce tej od początku pomagała firma doradcza „D P” Sp. z o.o. z siedzibą w P. W ramach pierwszego etapu tegoż procesu spółka - w celu pozyskiwania inwestorów - korzystała z mechanizmu zawierania tzw. umów opcji akcji, w ramach których poszczególni inwestorzy w zamian za nabycie określonych pakietów akcji spółki

otrzymywali gwarancję możliwości wyjścia z inwestycji na określonych warunkach. Kolejne umowy opcji i też aneksy do nich były zawierane w formie obiegowej. Jedną z tych umów był umowa opcji akcji zawarta w dniu 21 maja 2008 r. pomiędzy powódką V.P. prowadzącą P P .T z siedzibą w S. jako inwestorem a „D P” Sp. z o.o. jako zobowiązanym oraz A.K-K. jako gwarantem umowy. Po inauguracji giełdowej początkowo notowania akcji Grupy K „P J” S.A. szybko rosły, jednakże, począwszy od jesieni 2008 r., na skutek ówczesnego kryzysu finansowego, zaczęły spadać, co naraziło spółkę i jej akcjonariuszy na spore straty. A.K-K gwarantowała realizację umowy opcji akcji z dnia 21 maja 2008 r. całym swoim majątkiem. Od 1997 r. A.K-K pozostawała w ustroju rozdzielności majątkowej z mężem J.K. Posiadała majątek, którego wartość przekraczała kwotę 10 000 000 zł. W latach 2005-2007 zawarła dwie umowy kredytowe zabezpieczone hipotekami na nieruchomościach w K. przy ul. C. [...] i ul. E. [...] W późniejszym okresie jej sytuacja majątkowa i zdrowotna (cierpiała na chorobę alkoholową) uległa pogorszeniu, w związku z czym musiała korzystać z pomocy finansowej syna M.K, który dokonywał licznych transferów pieniężnych na jej konto bankowe.

Na mocy notarialnej umowy z dnia 19 marca 2009 r. A.K-K darowała swojemu synowi M.K. (pozwanemu) należące do niej nieruchomości, tj. samodzielny lokal mieszkalny nr [...] przy ul. E. w K. wraz z wyposażeniem oraz przynależnym do niego udziałem w nieruchomości wspólnej, oraz nieruchomość położoną w K. przy ul. C. [...]. W tej samej umowie M.K ustanowił na rzecz swoich rodziców na pierwszej z wymienionych nieruchomości nieodpłatną, niepodzielną i dożywotnią służebność polegającą na prawie zamieszkiwania w całym lokalu nr [...], a w przypadku drugiej z nich dożywotnie, nieodpłatne i niepodzielne prawo użytkowania nieruchomości wraz z całym budynkiem mieszkalnym. Wartość darowanych pozwanemu nieruchomości strony umowy określiły na łączną kwotę 6 000 000 zł.

Sąd Okręgowy uznał za niewiarygodne twierdzenia pozwanego i świadka J.K., że pozwany, przyjmując darowiznę od matki, nie miał świadomości jej złej sytuacji finansowej oraz tego, że wyzbycie się przez nią nieruchomości spowoduje pokrzywdzenie jej wierzycieli. Podkreślił, że wszelkie okoliczności i zasady doświadczenia życiowego wskazują, że zarówno pozwany, jak też J.K. mieli taką

wiedzę. Uznał, że powódce niewątpliwie przysługują wierzytelności zasądzone prawomocnymi wyrokami w kwotach 40 094 zł i 63 975 zł z ustawowymi odsetkami. Wskazał, że powódka nie wykazała natomiast przysługiwania jej w stosunku do interwenientki ubocznej wierzytelności w kwocie 974 051,75 zł. Przyjął, że A.K-K, dokonując w dniu 19 marca 2009 r. darowizny nieruchomości na rzecz pozwanego, pogłębiła swój stan niewypłacalności. Odwołał się do umorzenia postępowania egzekucyjnego wobec bezskuteczności egzekucji oraz wskazał na podaną w umowie darowizny wartość darowanych nieruchomości wynoszącą 6 000 000 zł. Powołał się na prawomocny wyrok Sądu Okręgowego w K. z dnia 6 września 2011 r. uznający tę darowiznę za bezskuteczną wobec Skarbu Państwa. Uznał, że dłużniczka musiała zdawać sobie sprawę z konsekwencji dokonania darowizny, zatem wystąpiła przesłanka świadomości pokrzywdzenia wierzycieli. Wskazał też na pokrewieństwo pozwanego z dłużniczką (matką) oraz ojcem J.K., które wskazuje na jego świadomość istnienia długu powódki. Odwołał się do domniemania wskazanego w art. 527 § 3 k.c. oraz do bezpłatności przysporzenia (art. 528 k.c.).

Powódka i interwenientka uboczna wniosły apelacje od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny w K. wyrokiem z dnia 9 marca 2016 r. oddalił obie apelacje i zasądził od powódki na rzecz interwenientki ubocznej kwotę 2 700 zł tytułem części kosztów postępowaniu apelacyjnego. Przyjął ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego za podstawę swojego orzeczenia, uzupełniając je jedynie przez przytoczenie stosowych sformułowań § 1 i § 2 ust. 1 umowy opcji akcji z dnia 21 maja 2008 r. Pomiął jako nieistotną dla rozstrzygnięcia okoliczność, że powódka odnosi swe zarzuty do faktu sprzedaży 88 500 akcji. Uznał bowiem, że umowa zawarta pomiędzy powódką (inwestorem) i interwenientką uboczną (gwarantem) była umową przedwstępną, gdyż A.K-K zobowiązała się do zawarcia z V.P. umowy sprzedaży uprzednio przez nią zakupionych akcji, o ile wcześniej D P Sp. z o.o. tych akcji nie odkupi. Stwierdził, że skoro rzeczona umowa była umową przedwstępną, to powódce przysługiwały uprawnienia określone w art. 390 § 1 i 2 k.c., tj. żądanie naprawienia szkody, którą powódka poniosła przez to, że liczyła na zawarcie umowy przyrzeczonej, oraz podzielił zarzut przedawnienia roszczeń na

podstawie art. 390 § 1 k.c. Podkreślił, że te okoliczności czynią bezprzedmiotowym rozważanie zarzutów apelacji powódki, które są skierowane na wykazanie istnienia jej wierzytelności rozumianej jako różnica pomiędzy ceną 88 500 akcji zagwarantowaną w umowie z dnia 21 maja 2008 r. a ceną uzyskaną przy sprzedaży tych akcji. Z tych też przyczyn oddalił wnioski dowodowe zgłoszone w apelacji powódki.

Powódka wniosła skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, zarzucając naruszenie przepisów prawa materialnego, mianowicie art. 65 § 2 w związku z art. 389 § 1, art. 390 § 1 i 3, art. 527 i art. 117 § 2 k.c., a także przepisów postępowania, mianowicie art. 227 w związku z art. 245 w związku z art. 382 oraz art. 378 § 1 i art. 328 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty naruszenia prawa materialnego dotyczą, po pierwsze, zastosowania art. 65 § 2 w związku z 389 § 1 k.c. polegającego na dokonaniu błędnej wykładni oświadczeń woli stron zawartych w umowie opcji akcji z dnia 21 maja 2008 r., nieuwzględniającej zgodnego zamiaru stron, celu umowy i okoliczności jej zawarcia, polegającej na przyjęciu, że umowa łącząca powódkę i interwenientkę uboczną stanowiła umowę przedwstępną, podczas gdy była to umowa nienazwana, wykazująca szereg cech umowy zbliżonej do poręczenia. Po drugie, skarżąca zarzuca naruszenie art. 390 § 1 k.c. przez błędne jego zastosowanie i uznanie, że roszczenie odszkodowawcze powódki ogranicza się do naprawienia szkody, którą poniosła przez to, że liczyła na zawarcie umowy przyrzeczonej, podczas gdy podstawą roszczenia powódki jest obowiązek naprawienia szkody wynikłej z niewykonania umowy przez powódkę, tj. art. 471 k.c., który obejmuje całą poniesioną szkodę. Po trzecie, w skardze kasacyjnej został sformułowany zarzut naruszenia art. 390 § 3 k.c. przez błędne jego zastosowanie i uznanie, że roszczenie powódki wobec interwenientki ubocznej uległo przedawnieniu z końcem sierpnia 2011 r., tj. w ciągu roku od dnia, kiedy umowa miała być zawarta, podczas gdy do roszczenia powódki wywodzonego z niewykonania zobowiązania umownego przez interwenientkę uboczną (art. 471 k.c.) stosuje się 10-letni termin

przedawnienia. Wiąże się z tym, po czwarte, zarzut naruszenia art. 117 § 2 k.c. przez błędne zastosowanie i uznanie, że zarzut przedawnienia wierzytelności przysługującej powódce wobec dłużnika (interwenientki ubocznej) został skutecznie podniesiony w procesie pauliańskim, podczas gdy uchylenie się od zaspokojenia roszczenia może nastąpić tylko w postępowaniu sądowym, w którym roszczenie to jest dochodzone. W konsekwencji skarżąca zarzuca, po piąte, naruszenie art. 527 k.c. przez błędne niezastosowanie i oddalenie apelacji z uwagi na uznanie, że wierzytelność powódki jest nieudowodniona i przedawniona, podczas gdy z zebranego materiału dowodowego wynikało, iż powódka posiada wobec interwenientki ubocznej zaskarżalną wierzytelność w kwocie 974 051,75 zł, a także, że przepis ten nie wymaga, aby chroniona wierzytelność nie była przedawniona oraz że w przypadku wierzytelności niestwierdzonych tytułem wykonawczym za wystarczające należy uznać uprawdopodobnienie wierzytelności, co wynika z *ratio legis* przepisu o uznawaniu czynności prawnych za bezskuteczne, gdyż nie służą one dochodzeniu wierzytelności od dłużnika, ale ochronie możliwości ich realizacji w razie stwierdzenia ich istnienia w tytule wykonawczym.

Przedstawione zarzuty są związane z kwalifikacją prawną umowy opcji akcji zawartej dnia 21 maja 2008 r. Powstaje mianowicie pytanie, czy ta umowa rzeczywiście, jak przyjął Sąd Apelacyjny, może być uważana za umowę przedwstępną. Sąd Najwyższy wyjaśnił w wyroku z dnia 5 maja 2016 r., II CSK 470/15 (niepubl.), że według polskiego prawa umowa opcji jest umową nienazwaną i nie ma jednolitego charakteru. Brak regulacji normatywnej pozwala bowiem na ukształtowanie tej umowy według życzeń stron w konkretnej sytuacji. Wyróżnione w piśmiennictwie stanowiska co do charakteru prawnego umowy opcji nie wykluczają się, ale są komplementarne - ilustrują, w jaki sposób strony konkretnej umowy mogą ją ukształtować. Mogą zatem albo nadać jej postać silniejszą (ofertową) i wtedy jednostronne oświadczenie uprawnionego z opcji będzie prowadziło do powstania stosunku prawnego. Alternatywnie strony mogą nadać tej umowie postać słabszą (umowy przedwstępnej), a wtedy uprawniony będzie jedynie mógł żądać zawarcia umowy przyrzeczonej. Trzeba przy tym zauważyć, że co do zasady, w razie wątpliwości, pierwszeństwo powinno mieć pierwsze stanowisko, bo tylko ono pozwala na osiągnięcie za pomocą zawarcia umowy opcji

całkiem nowego skutku prawnego, w wypadku zaś drugiego stanowiska skutek można by osiągnąć też za pomocą umowy przedwstępnej. Jednakże zawsze indywidualnej oceny wymaga ustalenie charakteru prawnego konkretnej umowy.

W niniejszej sprawie sformułowania § 2 umowy opcji akcji zdają się sugerować, że inwestorowi (powódce) przysługuje jedynie roszczenie wobec zobowiązanego o zawarcie umowy odkupienia akcji, co mogłoby uzasadniać traktowanie tej umowy jako przedwstępnej. Należy jednak podkreślić, że w piśmiennictwie przeważają poglądy generalnie negujące możliwość kwalifikowania umowy opcji jako umowy przedwstępnej. Wskazuje się mianowicie, że w wypadku umowy opcji wystarczy złożenie oświadczenia woli o charakterze kształtującym, zaś umowa przedwstępna o skutku silniejszym kreuje jedynie roszczenie o zawarcie umowy przyrzeczonej. Umowa z dnia 21 maja 2008 r. musi jednak być interpretowana całościowo. Jest to z jednej strony umowa „opcji akcji”, która uprawnia inwestora (powódkę) do objęcia akcji Grupy K „P J” S.A. Z drugiej natomiast strony jest to umowa „opcji sprzedaży”, która z kolei uprawnia inwestora (powódkę) do żądania odkupu akcji przez zobowiązanego („D P” Sp. z o.o.) lub gwaranta (interwenientkę uboczną). W tej sytuacji nie można podzielić stanowiska Sądu Apelacyjnego o kwalifikacji rzeczony umowy jako umowy przedwstępnej.

Zarzut naruszenia art. 227 w związku z art. 245 w związku z art. 382 k.p.c. przez oddalenie wniosku o przeprowadzenie dowodu z dokumentu historia operacji na rachunku pieniężnym V.P. z dnia 27 lutego 2013 r. jest trafny, skoro oddalenie przez Sąd Apelacyjny wniosków dowodowych powódki było związane z przyjętą kwalifikacją rzeczony umowy jako przedwstępnej.

Zarzuty naruszenia art. 378 § 1 i art. 328 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. również są trafne, jednakże w istocie stanowią one powtórzenie zarzutów naruszenia prawa materialnego.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

jw

a.t